

קופסת ההפתעות

גיל & מוטי

לראשונה פגשנו את חוה גל-און, אמנית ובעלת גלריה, באפריל 2008, עת התוודענו לגלריה "גל-און: מקום לאמנות" שברחוב יהודה הלוי בתל אביב, חלל תצוגה שגל-און פתחה לצד הסטודיו שלה בשנת 2006.

וכך החל ה"רומאן" שלנו עם חוה: יום אחד התקשרה אלינו האוצרת דניאלה טלמור, והציעה שנאצור תערוכה בגלריה של גל-און. מיד קבענו מפגש במקום איתה ועם חוה. בסיום השיחה הרשמית, ביקשנו, מתוך סקרנות גרידא, לחצות את המדרכה ולהיכנס לסטודיו הסמוך. כבר בכניסה הבנו שאנחנו דורכים בקופסה של הפתעות. הסטודיו היה גדוש ערב-רב של עבודות, מכלול של דימויים שחלקם נתלו ואחרים היו פזורים ברחבי החלל, מגוון אינסופי של אובייקטים דו-ממדיים ותלת-ממדיים שהיו שונים זה מזה בגודלם, בצורתם ובטקסטורות רוויות הצבע שלהם. השפע הלם בנו. מסביב קיפצה חוה במרץ רב והציגה בפנינו דימוי אחר דימוי, שוטפת את הדימויים בים של מילים. כמו ילדים בחנות ממתקים הוקסמנו מן המכלול, אך בה בעת גם נרתענו ממנו. מאוחר יותר, בחוץ, החלפנו בינינו רשמים מן המפגש, וגילינו כי את עיקר תשומת לבנו לכדה קבוצה לא מבוטלת של עבודות שנערמו זו על גבי זו, יצירות עדינות וצנועות ממדים, רישומים שנעשו בעזרת טושים על גבי קופסאות קרטון, ונחתמו במגוון מסגרות מצועצעות. מיד גמלה בלבנו ההחלטה כי בבוא היום נאצור תערוכה שתציג עבודות אלה.

האמנית חוה גל-און נולדה בסמרקנד לפני 64 שנה, ועלתה לישראל עם קום המדינה. בשנים 1985-1986 למדה רישום אצל רחל שביט במדרשה לאמנות, ומשם המשיכה ללימודים בסדנאות של מוזיאון תל אביב, עד 1990. בשנים 1992-1995 למדה באופן פרטי בסטודיו של האמן יעקב מישורי, ובסוף הלימודים הפכה לחברה ב"אגודת האמנים" של תל אביב. במשך כל השנים, במקביל לקריירה מוצלחת כאשת עסקים, היא המשיכה ליצור, ולאחר שבע שנות עבודה בסטודיו ביפו העתיקה, ושבע שנים נוספות שבהן יצרה בחלל עבודה בנווה צדק, החליטה לרכוש סטודיו בעל שני חללים נפרדים וסמוכים, ברחוב יהודה הלוי. בתחילה ייעדה חוה את החלל האחד לעבודה ואת האחר להצגת עבודותיה, אך עם המעבר לסטודיו החדש החליטה לחרוג מהתכנית המקורית, ובמקום להציג רק את עבודותיה, הקימה בחלל התצוגה את הגלריה "גל-און: מקום לאמנות", המעלה תערוכות של אמנים ידועי-שם לצד אמנים בתחילת דרכם. גלריה זו מתאפיינת בפלורליזם אמנותי, בפתיחות, ובהצעת במה לקולות רבים ככל האפשר.

ההחלטה של חוה לפתוח גלריה יש בה משהו בלתי שגרתי, ובה בעת היא גם אופיינית לרוח התקופה בארץ ובעולם. בשנים האחרונות, בשדה האמנות העכשווית, אנו עדים לתהליך שבו ההגדרות התפקידיות של אמן, גלריסט ואוצר, הופכות נזילות. הכוחות הפועלים בשדה מגוונים ומשתנים, ויש עירוב רב של תפקידים וסמכויות. בין אלה החובשים כמה כובעים בו זמנית ניתן למנות, בין השאר, את מיכל שמיר – אמנית וראש "בית הספר לאמנות, חברה ותרבות" במכללת ספיר; דנה גילרמן – אמנית, מבקרת אמנות ואוצרת; דורון רבינא – אמן, אוצר ומנהל המדרשה לאמנות; אמון יריב ושרה ארליך, שהחלו דרכם כאמנים ולימים הפכו לבעלי גלריה, ועוד רבים אחרים. ובזירה הבינלאומית, על קצה המזלג, אפשר למצוא את ינקה שוניברג, אמן מצליח שהקים לאחרונה בלונדון את ה-Guest Projects, חלל תצוגה לאמנים אורחים עכשוויים, ובימים אלו גם אוצר את אחת משלוש התערוכות הפותחות את מוזיאון ישראל המחודש. וגם מחברי טקסט זה הם אמנים העוסקים במקביל, בעשור האחרון, באוצרות, למשל בפרויקט המתמשך ברוטרדם ששמו "Gil&Moti Homegallery". אוצרות משמעותה התעמקות בעשייה של יוצר אחר, ותיווך יצירתו לקהל. בשבילנו, האמנים, פעולת האוצרות היא דבר מפרה, תהליך לימודי שמקורו במשיכה ובעניין שאמן ויצירותיו מעוררים בנו. התערוכה "מכורה לתנועת היד", המקיפה את מכלול עבודות הקופסה של חוה גל-און, נולדה על בסיס השקפה זו, ומוצגת, שלא במפתיע, בגלריה של האמן דודו גרשטיין, בתל-אביב.

מכורה לתנועת היד

שנה לאחר המפגש הראשון עם חוה קבענו איתה פגישה נוספת בסטודיו שלה, במטרה לשוחח על התערוכה שנאצר. בדרך לפגישה חשבנו, בין השאר, על הדמיון הארכיטקטוני

הרב המתקיים בין הסטודיו של חוה לבין ה"הומגלרי" שלנו. מחצית מהקירות בסטודיו של חוה שקופים, כך שהעוברים והשבים הופכים עדים גם לתהליך היצירה שלה. גם אצלנו ההומגלרי שקופה, ומאפשרת לקהל להשקיף, באופן חלקי, על החיים שלנו. העמידה על הדמיון גרמה לנו לעצור ולשאול את עצמנו: מה מייצר מצב זה של עבודה בשקיפות? כיצד הוא משפיע על תהליך היצירה ועל תוצאותיו? השתעשענו באפשרות לכתוב מאמר שילווה את התערוכה, ויצביע, בין השאר, על הדמיון היפהפה שהתגלה בין הציורים שעל הקופסאות הממוסגרות בזכוכית לבין מבנה הסטודיו של חוה; מכלול צבעוני טקסטורלי הממוסגר גם הוא בזכוכית.

כשנכנסנו לסטודיו מיד פנינו לשוחח על כך עם חוה, אך היא סיפרה לנו שאת כל הציורים והמיצבים היא אכן יוצרת בסטודיו, אבל דווקא את הקופסאות היא יוצרת על מיטתה, בחדר השינה, מול הטלוויזיה. לסטודיו הן מגיעות רק לאחר ששבו ממסגור. לאור תשובתה, קבענו לשוב ולהיפגש איתה אצלה בבית.

את "פרויקט הקופסאות", כפי שחווה מכנה אותו, היא החלה ליצור מיד לאחר שהפסיקה לעשן, באפריל 2004. הפרויקט כולל עשרות עבודות ללא כותרות, שחלקן נמצאות בבתים פרטיים, ואין שום רישום מסודר שלהן. מדובר בעבודות קטנות ממדים, אישיות, אינטימיות, צפופות באופיין, הנראות כתוצאה של עבודה אובססיבית, יומיומית. ניכר בקופסאות כי הן תוצאה של איסוף מתמשך אשר הביא לתוכן עומס, קישוטיות ונאיביות. הן מחזיקות בתוכן ניגודים כמו שליטה מול מקריות, וספונטניות מול תכנון, והשקדנות בה מעוצבים פרטיותן היא התחביר של שפתן הציורית.

הקופסה הראשונה בסדרה נוצרה באקראי. יום אחד ישבה חוה כהרגלה מול הטלוויזיה כשבידה סיגריה, ולפתע, ברגע אחד, החליטה להפסיק לעשן. אך אז היא גילתה שאין לה מה לעשות עם הידיים, והבינה כי לא לניקוטין היא מכורה, כי אם לתנועת היד. לידה על השולחן היתה מונחת קופסת בונבוניירה ריקה, ובסמוך לה נמצאה חפיסת טושים צבעוניים שהיו בשימוש נכדיה. לפניה עמד אגרטל של פרחים מיובשים, ובעודה צופה בטלוויזיה החלה חוה לרשום אותם. החל מאותו רגע היא החלה לאסוף קופסאות ריקות ולאגור אותן בארון שבחדר השינה, לשימוש בעת הצורך. את הטושים היא רוכשת בהזדמנויות שונות, בחנויות מקצועיות לצורכי אמנות וגם בחנויות לצעצועי ילדים. בעת היצירה היא יושבת זקופה על מיטתה, מול הטלוויזיה, כשמימינה מונחים הצבעים המחולקים לשלושה מכלים - האחד לצבעים קרים, השני לחמים, והשלישי לכל השאר: צבעים מזהבים, עפרונות, לק לציפורניים, טיפקס ועוד. משמאלה מונחות קופסאות שונות. חוה בוחרת קופסה, מדליקה את הטלוויזיה, ונותנת דרור לידה ולמוחה. כשמשקפיה מונחים על קצה החוטם, עיניה נודדות בין המבט מטה, העוקב אחר עבודתה הדייקנית, לבין הצצות חטופות מעלה - כדי ללכוד תמונה חולפת על מסך הטלוויזיה. גם כשעיניה מרוכזות בעבודה, אוזניה קשובות לנאמר בטלוויזיה. בדרך כלל אין

היא מסיימת עבודה ביום אחד, אלה מאפשרת לעצמה לשוב אליה בשנית, ואף בשלישית. כאשר היא מחליטה שהעבודה הסתיימה, היא מרססת את הקופסה בספריי הגנה, שממוסס לעתים חלק מהצבעים, ומוסיף לעבודה איכויות טקסטורליות ספונטניות.

קווי דמיון מסוימים מקשרים בין העבודות של חוה גל-און לרישומים ולציורים של האמנים הישראלים גרי גולדשטיין וטל מצליח. במישור הצורני, עבודותיהם של שלושת האמנים הללו מתאפיינות בריבוי של פרטים, בגודש של טקסטורות ובשימוש בצבעים נקיים. עוד מעניין לבחון את השימוש במילה שעושים שלושת האמנים: כדימוי אך גם כמפתח או רמז להבנת הנרטיב של העבודה. אצל מצליח, לעתים נדרשת העין לגשש ולנבור בין שכבות הצבע, עד שהיא מוצאת את המילה הנחבאת שם, אך מאותו רגע נסללת בפניה הדרך. אצל גולדשטיין, לעומתה, המילה נוכחת בהעדרה, בבלוני הקומיקס הריקים שהצופה מתבקש להשלים בדמיונו. לעומת שניהם, אצל חוה מופיעה המילה במלוא הדרה, בהירה חדה וקריאה. חוה מרבה לצטט ממקורות שונים ומזוהים, כמו התנ"ך והקבלה, אולם השילובים שהיא יוצרת בין מילה לדימוי מקשים על פענוח חד משמעי, ומשאירים את הפרשנות פתוחה לעיני המתבונן.

לאחר שקיבצנו את כל עבודות הקופסה שיכולנו למצוא, מיינו אותן לשלוש קבוצות עיקריות: דיוקנאות נשים, דיוקנאות גברים ודיוקנאות ידיים. פרויקט הקופסאות הוא מעל הכול יומן מסע אישי וצבעוני הנוגע ברגישות ובאופטימיות בנושאים יומיומיים המטרידים את כל בני האדם, כמו אהבה, זוגיות, בדידות, קבלה ונתינה.

אדם ו-חוה

בפגישה האחרונה שקיימנו עם חוה בטרם כתיבת מאמר זה ביקשנו לשוחח עימה על מספר עבודות הנכללות בפרויקט הקופסאות. וכך התנהלה השיחה:

גיל&מוטי: למה ידיים? (עבודות בעמודים 13-31)

חוה: ידיים הן בעיני ביטוי לנתינה. ידיים גם מצביעות על אופי, מלמדות על בעליהן. צירפתי לידיים גם ביצת עין כי היא דבר שבורח, מתמוסס, חמקמק, היא נעה בתוך היד.

גיל&מוטי: ספרי לנו משהו על כוסות היין. אנחנו חשבנו שכאשר יש יד אחת עם כוס יין, היא מחכה ליד נוספת שתגיע ותאחוז בכוס המרחפת לידה. (עבודות בעמודים 18-19)

חוה: בשונה מציורי שמן על בד, פסלים ומיצבים, שאותם אני מתכננת, עבודות הקופסה מתבצעות לרוב ללא תכנית ידועה מראש. יש מקרים שבהם אני מתחילה קופסה בעבודה על הרקע, על טקסטורה מסוימת, ואחר כך מוסיפה דימוי ספציפי מזוהה, ולעתים התהליך הפוך. אין בזה חוקיות, אך התוכן, הדימויים והטקסטורות נוצרים במהלך העבודה. בעבודה

זו, בשלב הראשון ציירתי טקסטורות בטוש אדום בהיר ללא שום תכנון, בשלב השני נוספו היד והכוסות, ולאחר מכן בחרתי לחזור ולהכהות מקומות מסוימים ברקע. הכחול הטורקיז קשור בסמליות שלו בקבלה ובאסלאם, כמגן מפני עין הרע. הכוס הכחולה היא כוס המזל, והיד האוחזת בכוס הצהובה־אדומה מחכה למישהו, ליד שתאחז בכוס הכחולה.

גיל&מוטי: ועוד בנושא כוסות היין, מה עושים שני האדונים שגם להם כוסות יין, וברקע שלהם מילים שחוזרות על עצמן? (עבודה בעמוד 36)

חוה: בתכנית טלוויזיה או באיזשהו עיתון ראיתי את הדמויות של הגברים, והחלטתי להוסיף להם כוסות יין שיתנו הקשר של מפגש חברתי, חוויה שהיא כמעט יומיומית. יש כאן שיחה עם הרבה פאתוס, המבוססת על חזרה קבועה על משפטים: 'מה נשמע, מה קורה, מה העניינים...', שיחה מאולצת המלווה בתנועת גוף סתמית. אין לדמויות עיניים, כי העיניים לא חשובות בהקשר זה, חשובה הסיטואציה. הטקסט ברקע מצויר בצבעים שונים, המאפיינים הבדלים בטון הדיבור ובעוצמת הקול.

גיל&מוטי: חוה, למה אדם וחווה פנימה? (עבודה בעמוד 34)

חוה: יש לי עניין במיסטיקה. האם חוקי הקוסמוס קיימים? אני מגיעה לדת ולקבלה מהמיסטיקה, על פיה העולם נברא בכוח האל"ף־בי"ת, בכוח האותיות העבריות. אין לכך הוכחות ואני לא בודקת אמיתות, אבל כל הנושא הזה מושך אותי. העין המצוירת מסמלת עין צופיה, עין רואה, עין טובה, המנוגדת לעין הרע. יש כאן נתינה בסימן טוב. השיבולת גם היא סמלית, היא מסמלת את 'עץ הכול טוב' [הכוונה לעץ הדעת] שלפני הגירוש מגן עדן. העין - זוהי עין קוסמית. היא מסתכלת עלינו, בוחנת אותנו, אבל לאו דווקא מאיימת. אנשים איבדו את הפרטיות כיוון שכיום יש מצלמות שפזרות בכל מקום. לכן אדם וחווה, שגורשו מגן עדן, נכנסים פנימה, אל תוך העולם המוגן של הקופסה. אני מחזירה אותם פנימה. באשר לתכנים ולכוונות, אני רק מרמזת, לא נותנת פירוש. אני מאפשרת לצופה להפליג הלאה בעצמו.

גיל&מוטי: העבודה עם הפורטרט של המדוזה כוללת הרבה טקסט. המילה אמנות מתנוססת עליה כמו כותרת שמרחפת מעל הכול (עבודה בעמוד 53)

חוה: העבודה הזו עוסקת בלבטים של האמן, במילים שכל אמן אומר לעצמו בזמנים שונים. זו היתה קופסת שוקולד שנפתחה ונפרשה, והפכה לתיבת פנדורה. במרכזה עומדת דמות האמן, ומסביב אופכים אותו הלבטים, המסומלים במילים: אמנות, נאמנות, אובססיה, להסכים, לוותר, לבטל, יצירה, ראייה, אמירה, התלבטות, חשיבות, התחייבות, ראוי, רצוי, להגיד, לשתוק, לדחות.